

KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF GLOBALIZATION

Mehmet KAYA¹

Cahit AYDEMİR²

Öz

Küreselleşme kavramı son yıllarda dünyada yaşanan gelişmeleri açıklamak üzere kullanılmaktadır. Boyutlarının çok kapsamlı olması, ayrıca statik bir durumdan çok dinamik bir sürece sahip olması, küreselleşme ile ilgili birçok hususun tartışılabilir hale gelmesine yol açmıştır. Küreselleşme ile ilgili en çok tartışılan konulardan birisi de küreselleşme sürecinin ne zaman başlamış olduğu ve süreç içerisinde nasıl bir gelişme gösterdiği ile ilgilidir. Bu çalışmada küreselleşmenin iktisadi boyutu göz önünde bulundurularak küreselleşmenin tarihsel gelişimi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ekonomik Küreselleşme, Kapitalizm, Liberalizm, Yeni Ekonomik Düzen

Abstract

The expression “globalization” is used to state all developments in the world. The word “globalization” covers different fields of subjects. Globalization is unfortunately not a static event, it has a dynamic period of development which gives reason for many discussions. One of the important discussion points is the question when globalization has started and what improvements has it shown. In this study we have explained the historical development of globalization by considering its reflections on the economy.

Key Words: Globalization, Economical Globalization, Capitalism, Liberalism, New Economics Order.

---

¹ Yrd.Doç.Dr., D.Ü. Ergani Meslek Yüksekokulu, kayamehmet@dicle.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr., D.Ü. İİBF İktisat Bölümü, caydemir@dicle.edu.tr

1. Giriş

Bugün dünyanın neyi tartıştığı sorusuna verilebilecek yanıtlardan ilki küreselleşmedir. Her tartışma belli bir yönlendirmeyi arzular ve bu tür arzuları gelişmiş tarihteki her büyük tartışmada olduğu gibi, bugün de dünya küreselleşmeyi tartışıyor, yani dünyayı yönlendirmek istiyor. Küreselleşme salt bir terim olarak düşünüldüğünde, daha en baştan dünyanın tersine çevrilemez bir akışla döndüğünü, ilerlediğini peşinen kabul eder(Taşkın,2002,5). 1980'lerin dışa açıklık politikaları ve neo-liberal düşüncesi, öngörülemez bir hızla dünyanın bütünleşmesine önyak olmuş, iki ideolojik kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması ile birlikte 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden bu yana uluslar arası düzeyde süregelen tansiyon düşürülerek, teknolojinin olağanüstü desteği sayesinde dünya çaplı bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır(Dulupçu,2001,16-17).

Küresel kelimesinin 400 yılı aşan bir tarihi vardır. Ancak küresel, küreselleşme, küreselleşen gibi kavramların kullanımı sık değildir. Günümüzde, başlığında küresel ya da bu kökten türetilmiş kelimelerin yer aldığı bilimsel çalışmaların sayısı beş haneli rakamlara ulaşmıştır. İnsan neslinin üçüncü bininin nasıl olacağını hayal etmede küreselleşme anahtar bir kavram olma özelliğine sahiptir(Eşkinat ve Kutlu, 2002, 231).

Küreselleşme ile ilgili teorik tartışmalarda en çok üzerinde durulan konulardan birisi küreselleşmenin ne zaman başlamış olduğudur. Tartışmalar üç olasılık üzerinde yoğunlaşmaktadır(Eşkinat ve Kutlu, 2002, 233).

- Küreselleşme tarihin başlangıcından beri var olan bir süreçtir. Ancak son yıllarda hızında ani bir artış gerçekleşmiştir.

- Küreselleşme, modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıttır. Son yıllarda hızında artış yaşanmaktadır.

- Küreselleşme sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile ilgili olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgudur.

Her ne kadar 1980'li yıllardan sonra küreselleşme kavramı bütün dünyada yoğun bir şekilde ele alınsa da olayın ortaya çıkışı çok daha eskilere dayanmaktadır. Hatta R. Robertson'un yaptığı bir analize göre küreselleşme olgusu 15. Yüzyıla kadar gitmekte ve 1400 – 1750 oluşum safhası, 1750 – 1875 başlangıç safhası, 1875 – 1925 Take off safhası, 1925 – 1969 sömürgecilik safhası ve 1969 – 1992 belirsizlik safhası olmak üzere 5 ayrı safhaya ayrılmıştır. Ancak Robertson'un yaptığı bu değerlendirme, daha ziyade siyasal faktörler ele alınarak yapılmıştır(Karagül, 2001, 207).

Küreselleşme olayı 21. yüzyıla girerken dünya ekonomisine yön veren önemli bir olgudur. Küreselleşmeyi "Global kapitalizm"den ayrı bir olay olarak ele almakta mümkün değildir. Türk kökenli ekonomist Dani Rodrik (Harvard Üniversitesi, Uluslararası siyasi ekonomi) Has Globalization Gone Too For? (1997)

isimli kitabında da belirtmiş olduğu gibi Dünya üretimi ve ticareti sağlıklı bir şekilde büyümektedir. Rodrik'e göre çözüm, korumacılık değildir. Doğru çözüm liberalleşme ve dışa açılma stratejisini, bundan en çok zarar gören sosyal grupları sosyal güvenlik önlemleriyle destekleyecek ve yine beceriler kazanması için yeniden eğiterek bir iç stratejiyi tamamlamaktır. Ülkeler, uluslararası rekabeti, sosyal güvenlik reformlarını ihmal etmek için bir bahane olarak kullanmaktan kaçınmalıdırlar. Şüphesiz burada uluslararası rekabet ön plana çıkmaktadır. Küreselleşmede artık esas olan ulusların rekabet üstünlüğüdür(Karluk, 1990, 220).

Globalizasyon ya da Yeni Dünya Düzeni gibi kavramlarla ifade edilen küreselleşme öyküsünü kapitalist sistemin hem doğal düzeninden hem de siyasi ve ekonomik doğasından almaktadır. Rekabete dayalı batı toplumlarında küreselleşme, üretim, birikim ve bölüşüm ilişkileri açısından sanayileşme sürecinin doğal bir sonucudur. Rekabetçi toplumlarda, yatırımcı, tasarrufçu ve tüketiciden oluşan karar birimleri ile politika yapımcıları ve yöneticileri, piyasa ekonomisinin kar – zarar motivasyonu ile uyum içinde, siyasi ve ekonomik davranışlar geliştirmektedir. Kapitalist sanayileşme paradigmasına göre ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları (reward and punishment) piyasaların disiplin altına alınması, uluslararası pazarların oluşması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası pazarlara entegre olması rekabete dayalı ekonomiyi küreselleştirmiştir(Orhan, 2002, 411-412).

Dünya ekonomisi tarihinde, küreselleşme öyküsü deterministik bir tarihsel semayla yazılmamıştır. Küreselleşme toplumsal bir mühendislik harikası değildir; küreselleşmenin tarihi yoktur, doğası vardır ve sanayi devriminin evladıdır. Bir anlamda küreselleşme kısa bir geçmişe ve uzun bir tarih sürecine sahiptir(Orhan, 2002, 412).

Bu çalışmada küreselleşme ve özellikle küreselleşmenin iktisadi yönü esas alınarak küreselleşmenin tarihi açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Küreselleşme

Küreselleşme sözcüğü son yıllarda dünyada yaşanan gelişmeleri tanımlamak için kullanılan bir sözcüktür. Bu gelişmelerin politik, ekonomik, kültürel, toplumsal ve teknolojik boyutları olduğu için de küreselleşmenin tanımı, anlamı kişiden kişiye değişiyor. Kimilerine göre küreselleşme bir mit, çok uluslu şirketlerin kullandığı bir propaganda, sloganı kimilerine göre ise dünyanın çehresini değiştiren, ulusal sınırların önemini ortadan kaldıran bir süreçtir(Albeni ve Eroğlu, 2002, 18).

Toplumsal yaşamın bütün alanları ile yakın ilişkileri ve karşılıklı etkileşim içinde olmasıyla birlikte, küreselleşme esas olarak ekonomik süreçlerle ilgili bir olgudur. Küreselleşme; toplumsal, ekonomik ilişkilerin, ulusal devletin tanımlanan sınırlarının dışına çıkarak dünya genişlemesi, ülkeler ve toplulukları birbirine bağlayan bağların sıkışması ve böylece giderek artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade etmek üzere kullanılmıştır(Anonim, Mart 2004, <http://www.geocities.com/uretkenogrenciler>).

Bütün ekonomik sistemler, gerçekte bir yönüyle sermayenin birikim sürecine dayanmaktadır. Sermayenin birikim süreci; ulusal sınırları aşan, uluslar arası boyutu olan, sınır tanımayan bir oluşumdur. Bu oluşum, dünya ekonomilerinin baş döndürücü bir hızla ve büyük etkiler yaratacak şekilde değişimini beraberinde getirmiştir. Bu değişimin adı da, küreselleşme ya da globalleşme olarak konulmuştur(Karaçor, 2002, 376).

Küreselleşmenin gelişim sürecini hızlandıran temel dinamik uluslar arası mal ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini öngören yaklaşımları, çok sayıda ülkenin benimseyerek veya benimsemek zorunda kalarak ulusal politika haline dönüştürmesi ve gerek uluslararası ticaretin, gerekse sermaye hareketlerinin üzerindeki malları ve denetimleri tedrici olarak azaltan uygulamaları hayata geçirmesidir. Bu bağlamda çok sayıda ülkenin 80'li yılların başından itibaren uluslararası ekonomi ile bütünleşmeyi öngören yapısal uyum programları uygulamaya başladığı gözlenmektedir. Bu programlar, piyasaların serbestleşmesini ve çok uluslu örgütlemelerin (ulusötesi şirketler) yaygınlaşmasını mümkün kılarak küreselleşme sürecinin hızlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır(Aydın, 2001, 83). Bu genel küreselleşme tanım ve süreci içerisinde ekonomik küreselleşme, küreselleşme kavramının en önemli unsurunu oluşturmaktadır(Karaçor, 2002, 380-381).

Ekonomide, liberalizasyon süreçlerinin hız kazanması ve yayılması ile birlikte ekonomik küreselleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Ulusal ekonomilerin piyasalaşma sürecini tamamlaması, uluslararası piyasalarda bir gelişme dönemine girilmesine neden olmuştur. Uluslararası hammadde ve mamul mal piyasalarının kurum ve kuruluşlarının oluşturulması liberalleşme sürecini hızlandırılmış, uluslararası mal piyasalarını küresel boyutlara taşınmıştır. Liberalleşme taraftarları, küresel pazarlardan devlet müdahaleleri ortadan kaldırıldığı ve yeni enformasyon tabanlı teknolojik devrimin yararları tüm dünyada serbestçe dolaşmaya başladığı zaman, bunu yüksek büyüme, artan verimlilik ve azalan işsizliğin izleyeceğini iddia etmişlerdir. Mali liberalizasyon, düşük faiz hadleri ve daha yüksek küresel yatırımlara yol açmıştır. Bu nedenle para ve sermaye, sermaye ve bilgi zengini ileri ülkelerden fırsat zenginliği daha yoksul ülkelere akacak, bu ülkeler arasındaki eşitsizlik ortadan kalkacak ve ekonomik küreselleşme gerçekleşecektir(Karaçor, 2002, 381).

Küreselleşme kavramı ekonomik alanda küresel sermaye olgusu ile birlikte ele alınmakta ve sermayeye ilişkin olarak ulus temelinde geliştirilen tanımlar, yerini küresel sermaye anlayışına bırakmaktadır. Küresel sermaye ve buna bağlı olarak kapitalizmin yayılmasına ilişkin tanımlamalar yeni olmamakla birlikte, küreselleşmenin ekonomik alandaki yansımaları neoliberalist politikalar ve buna bağlı olarak gelişen serbest pazar anlayışıyla şekillenmektedir. İzlenen bu politikalar çerçevesinde kapitalist küresel sermayenin yayılmasına ilişkin bir tanımlama yerine, bu sürecin derinleşmesine ilişkin bir eğilimin var olduğu kabul edilebilir. Kapitalizmin genişleme aşaması ticaret ve üretime yönelik yatırım aşamalarındaki

yayımla ile karakterize edilmektedir. Bu dönemde çokuluslu şirketler yayılmayı kolaylaştırıcı aktörler olarak işlev görmüştür. Günümüzde yaşanan aşama ise kapitalist bütünleşmenin genişlemesi değil, derinleşmesi olarak değerlendirilebilir. Sermaye, kolonyal dönemde ve izleyen dönemlerde olduğu gibi, kendi ulusal sınırlarının dışına çıkmak istediğinde ekonomi dışı araçlara ihtiyaç duymaktan önemli oranda kurtulmuştur. Yaşanan değişimler/dönüşümlerle sermaye dünyanın her yerinde, sadece sanayi ve ticaret sermayesi formlarında değil “spekülatif sermaye” formunda da yatırım yapabilme, ülkeler arasında hareket edebilme olanaklarına, eskisinden daha fazla sahip olmaktadır. Üretim yapılanmalarının dağılarak ademi merkezileşmesi ve kitlesel üretimin yerini esnek uzmanlaşmanın alması, yine ekonomik ölçekte gözlenen değişimlerdir(Nalan, 2002, 130).

Küreselleşme, kapitalizm ve liberalizmden ayrı kavranılamaz. Çünkü “Liberalizm ideolojisi” 19. yüzyılın ortasından bu yana küresel jeokültürdür. Böylelikle küreselleşmenin yani varolan kapitalist düzenin küreselleşmesinin yeni bir olgu olmadığı açıktır. Küreselleşme yüzyıllardır kapitalist sistemin en temel özelliklerinden biri olduğu halde yeni keşfedilmektedir. Küreselleşme çağımızın bir fenomeni, yeni bir gerçeklik değildir; beş yüzyıl önce Amerika’nın keşfi ile başlayıp Aydınlanma çağı’nın evrenselliğinde devam eden bir süreçtir. Küreselleşmenin kapitalizmin doğuşu ile yani 16. Yüzyıldan bu yana egemen olduğu söylenebilir(Kızılcılık, 2002, 15-16).

Dünya kapitalizminin son iki yüzyıllık tarihi, iki ayrı uzun salınım altında, iki adet küreselleşme evresinin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu evrelerden birincisinin 18. Yüzyıl sanayi devriminin teknolojik gelişmelerini takiben kabaca 1870 – 1914 arasında dünya mal ve finans piyasalarında hükmünü sürdürdüğünü görmekteyiz Söz konusu yıllara damgasını vuran bu ilk küreselleşme dalgasının temel özelliği, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinin altın standardının norm olarak kabul edilmiş olmasıdır(Yeldan, 2003, 14). Bu dönem; teknolojik gelişme ve sanayileşme sürecine bağlı olarak hızla iktisadi artığın yaratıldığı ve iktisadi büyüme süreçlerinin görüldüğü bir dönem olmuştur. Hızlı bir şekilde yaşanan bu sanayileşme evresi aynı zamanda bu evreyi yakalamayan, sanayileşemeyen “Üçüncü Dünya“ ülkelerinin oluştuğu bir dönemi de anlatmaktadır(Karaçor, 2002, 378).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulusal devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikalarıyla şekillenen 1914 – 1960 ara döneminden sonra dünya ölçeğinde yeni bir küreselleşme dönemine girildiği görülmektedir. Kabaca 1970’li yıllardan günümüze değin uzatacağımız ekonomik gelişmeler yani daha ziyade sermayenin globalleşmesidir (Yeldan, 2003, 14). 1970 sonrası yaşanan ikinci küreselleşme evresi kağıt paraların nominal değişim hareketlerine dayalı olarak gerçekleşmiştir. Bu küreselleşme anlayışı, sermayenin karlılığını tek başına gösterge olarak kabul etmiş bunun için kural tanımayan serbest pazar ekonomisi çerçevesinde her türlü değişim, temel prensip olarak benimsenmiştir. Bu evre, küreselleşmenin ekonomik boyutunu oluşturmuştur(Karaçor, 2002, 379).

3. Birinci Küreselleşme Evresi

Küreselleşmeyi ülkeler arasındaki büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımlarının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi diye tanımlarsak, bu tarz bir işleyiş, uluslararası ticari faaliyetlerin tarihi bakımından yeni değildir(Tutar, 2000, 21). Yüzyılın ikinci yarısında sanayileşme sürecinin başlamasıyla birlikte küreselleşme sürecinin hızlanmasına rağmen, başlangıcını daha öncelere, dayandırmak mümkündür(Uysal, 2002, 303).

Başlangıçta küreselleşme süreci, belli coğrafik mekânlar içinde çıkmış ve gelişmiştir. Uluslararası ticaretin ve yatırımların gelişmesi, ulusal ekonomiler arasındaki ilişkiyi arttırmıştır. Bu ilişkilere giderek yeni ülkeler ve ekonomik aktörler katılmaktadırlar. Özellikle 1450 – 1640 yılları arasında dünya ticaretindeki hızlı artışla birlikte küreselleşme eğilimleri hız kazanmaya başlamıştı (Uysal,2002,303).

Merkantilist dönemde, dış ticaret daha doğrusu ihracat, sermaye birikimi açısından çok gerekli bir etkinlik olarak görülmekle birlikte, ithalat da neredeyse o oranda sakıncalı bulunurdu. Her çareye başvurarak sermaye birikimi sağlamak üzere sömürgeler edinmenin, ihracat için yeni dış pazarlar aramanın savunulduğu, buna karşılık iç pazarın yabancı mallara karşı sıkı sıkıya korunduğu bir dönem söz konusuydu. Mutlak bir otarşi değil ama kapalılık ağır basıyordu (Güvenç, 1998, 21).

Ancak bu dönemde içinde ticaret ortaklıkları tek bir model olarak kalmıştır. Bir taraftan daha çok kısa mesafeli, temel ihtiyaçlara yönelik ve ortaçağ şehir pazarlarında görülen yerel ticaret varken, diğer taraftan çok az düzeyde lüks ve kıt malların mesafeli ticareti yapılmıştır. Ancak 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın başlarında Avrupa’da denize kıyısı olan bazı ülkelerin gelişmesine bağlı olarak ticaret çarpıcı bir şekilde artmıştır. 17. yüzyılın ortalarına doğru Kuzeydoğu Avrupa ekonomileri lider konumunda iken birkaç yüzyıllık bir dönem içinde dünya ticaret sistemi, Merkez, yarı çevre ve çevre şeklinde üçlü bir ayrıma gitmiştir. Sonuçta sanayileşme hızlı bir şekilde başlamış ve yayılmıştır(Güvenç, 1998, 58).

15 – 18. yüzyıllar arasında Batı Avrupa ülkelerinin iktisat politikasına yön veren Merkantilist görüşler 17. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş değişmeye, ticari kapitalizmden sını kapitalizme geçiş aşamasını yansıtmaya başlıyordu. Bir kere, 18. yüzyıl içinde devam eden fiyat artışları, gelir bölüşümünü “kar” olarak gelirden pay alan kapitalist sınıf lehine değiştirmişti; bu sınıfın tasarruf gücü büyük ölçüde artmıştı. İkincisi teknik buluşlar, insan gücünün makine ile ikame edilmesini ve ev – sanayinden fabrika – sanayine geçişi hazırlamıştı. Üçüncüsü, yatırımların karlılığını sağlayacak geniş bir piyasa, gerek ülke içinde gerek denizaşırı ülkelerde sağlanmıştı. Dördüncüsü, üretim girdileri piyasası oluşuyor, üretim faktörleri serbestçe piyasadan satın alınabiliyordu. Feodal sistemin yıkılması ve tarımın ticarileşmesi toprağı, emek hizmetini ve hammaddeleri, serbestçe piyasadan satın alınabilir duruma getirmiştir(Kazgan, 2002, 51-52).

Bütün bu gelişmelerin temeli, sanayi devrimi olarak adlandırılan, sayısız bilimsel teknolojik buluş ve gelişmelerdir. Teknolojik buluş ve gelişmeler ile üretim ilişkilerinde ortaya çıkan değişimler, karşılıklı olarak birbirlerini etkilemiş ve gelişimi hızlandırmıştır(Ölmezoğulları, 1999, 59).

Küreselleşme sürecinin evrelerinden birincisi 18. yüzyıl sanayi devrimi teknolojik gelişmelerle başladığı 1870-1914 arası dönemdir. Bu dönem Rönesans ve reform hareketleri ile şekillenen bilim, sanat ve teknolojik alanlarda ortaya çıkan hızlı değişim ve gelişim sürecinin sonunda oluşan evreyi anlatır. 1870-1914 yılları arasında doküma tezgahları ile başlayan teknolojik gelişme, demiryolları ve buhar gücünün kullanımı ile devam etmiştir. Bu ilk küreselleşme dalgasının temel özelliği, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının norm kabul edilmiş olmasıdır. bu dönem; teknolojik değişim ve sanayileşme sürecine bağlı olarak hızla iktisadi artığın yaratıldığı ve iktisadi büyüme süreçlerinin görüldüğü bir dönem olmuştur. Hızlı bir şekilde yaşanan bu sanayileşme evresi aynı zamanda bu evreyi yakalayamayan, sanayileşemeyen “üçüncü dünya” ülkelerinin olduğu bir dönemi de anlatmaktadır(Karaçor, 2003, 378). Nasıl ticari kapitalizm merkantilizmi, Fransa’da tarımın kapitalistleşmesi yolunda gelişmeler fizyokrasiyi doğurmuşsa, İngiltere’de Sanayi devrimi de Klasik İktisat Okulu’nu doğurmuştu. Ne var ki fizyokrasi her bakımdan merkantilizmin karşıtı olduğu halde, Klasik Okul birçok bakımdan Fizyokrasi’nin devamı niteliğindedir. Her ikisinde de laisses faire ve serbest dış ticaret ilkesi egemendi. Sanayi devrimi ile üretim ilişkilerinde yaşanan dönüşüm, merkantilizmden kalma sınırlamalarla uyuşmamakta, bireyciliği ve iktisadi özgürlüğü gerektirmektedir(Ölmezoğulları, 1999, 58). 1775 – 1850 yıllarında en parlak devri yaşanan bu liberal (açık) ekonomi dönemi zaten büyük sanayi aşamasına sıçramış olan kapitalizmin artık kozasından çıkıp kelebek gibi uçtuğu bir dönem oldu(Güvenç, 1998, 58).

Ancak, daha somut olarak küreselleşme sürecini incelersek, Adam Smith tarafından 18. yüzyılın sonlarında ortaya konulan, ticaret ve emeğin sınır ötesi hareketiyle ülkeler arasındaki ilişkilerin – bağlantıların artarak, dünya genelinde uluslararası bir topluluk oluşacağı düşüncesi küreselleşme fikrinin temelidir(Ay, 2001, 53).

O dönemde İngiltere’nin dünya ekonomi politüğindeki rolü düşünülduğünde, böyle bir uluslararası topluluğun en çok İngiltere’nin çıkarına olacağı kolaylıkla anlaşılabilir(Ay, 2001, 53). Dünyanın hiçbir ülkesi Sanayi Devrimi’nin başında İngiltere’nin sahip olduğu koşullara, bir daha sahip olamamıştı. (ilk sanayileşen rakipsiz bir sanayi ülkesi olması, büyük bir sermaye stokuna sahip olması, sömürgecilikte geniş dış pazarlar elde etmesi) o dönemde “dünya pazarlarına öncelik verme”nin “Dünya çapında serbest ticaret”in şampiyonu; bundan en çok çıkarı olan İngiltere idi(Güvenç, 1998, 58). Aynı dönemde, 1870-1914 arasındaki uluslararası ticaretin gelişmişliğine bakıldığında zamanın sanayileşmiş ülkeleri yani bugünün gelişmiş ekonomileri olan Avrupa, Amerika ve Japonya’nın o yılların ticaret hacimlerine yeni yeni ulaştıkları gözlenmektedir(Albayrak, 2002, 4).

Ayrıca bu dönem sadece malların değil, aynı zamanda sermayenin de serbest dolaşım açısından gerçekten “açık” bir uygulamanın ağır bastığı bir dönem oldu(Güvenç, 1998, 23). Çünkü dış ticarete, göçte ve serbest sermaye akımlarında küreselleşme kuraldı. Kuralları zengin ülkeler belirlerdi. Bu ülkeler verdikleri borçları tahsil ediyorlardı. Koloniler oluşturdukça ve serbest dış ticaretin yararlarını elde ettikçe dünya ekonomisini açık tutmak çıkarlarıydı(Toprak, 2001, 18).

Uluslararası ticaret binlerce yıldan beri sürdürüldüğü halde, ancak on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki yeni taşımacılık ve iletişim araçları küresel bir ekonomi yaratmak üzere dünyanın her tarafını birbirine bağlamaya başlamıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısında dünyada gerçek anlamda bütünleşmiş bir ticaret sistemi mevcuttur(Özgüç ve Tümertekin, 1999, 34). 1860’larda denizaltı telgraf kablolarının döşenmesiyle kıtalararası birbirine bağlanmaları, Amerika ile İngiltere’nin anında iletişim kurarak, günlük ticareti ve fiyatı belirlemelerini mümkün hale getirdi. Bu büyük yenilik ki; çağın elektronik ticaretinden çok daha büyük bir yenilik olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası para akışını hızlandırmıştır(Albayrak, 2002, 5).

Ekonomik küreselleşmedeki iki gelişme on dokuzuncu yüzyıl sonlarında hızlanmıştır. Bunlardan birisi, bir ülkeden diğerine olan sermaye akışıdır. İlk başlarda uluslararası yatırımları yabancı şirketlerdeki azınlık grupları (holdingleri) temsil eden tahvil ve hisse senetlerinin paylarıyla sınırlıydı ki bunlara portfolyo sahipliği denilmektedir. Bunu hemen arkadan uluslararası yabancı yatırımlar yani yabancı sermaye izlemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) olarak bilinen Foreign Direct Investment) olarak da adlandırılan “yabancı sermaye”, yabancı sahipleri tarafından işletilen tümüyle yabancılara ait fabrikalara yabancılar tarafından yapılan yatırımları ifade etmektedir(Özgüç ve Tümertekin, 1999, 35)

Gelişmelerin ikincisi, belirli bazı primer ürünler, gıda maddeleri ve madenler için bir dünya pazarının ortaya çıkmasıdır. Taşımacılık ve iletişimdeki gelişmeler, içinde üreticilerin rekabet edebileceği bir pazar bölgesini biçimlendirecek alanları genişletmek olanağını sağlamıştı. Bu da fiyatların daha geniş alanlarda eşit hale getirilmesi demektir. 1901’de ilk küresel pazar olan Uluslararası Buğday Pazarı’nın oluşturulmasıyla ticari buğday üreticileri için dünya açıkça artık “tek bir yer” haline geliyordu(Özgüç ve Tümertekin, 1999, 35-36).

Bu dönemde dış ticarete, göçte ve serbest sermaye akımlarında küreselleşme kuraldı. Kuralları zengin ülkeler belirlerdi. Bu ülkeler verdikleri borçları tahsil ediyorlardı. Koloniler oluşturdukça ve serbest alış ticaretin yararlarını elde ettikçe dünya ekonomisini açık tutmak çıkarlarıydı(Özgüç ve Tümertekin, 1999, 36).

1914 yılına kadar süren bu genişleme evresi I. Dünya Savaşı ile kesintiye uğrarken ekonomik hâkimiyeti ellerinde tutan güçler 2000’li yıllardan farklı değildi. O dönemin askeri ve ekonomik büyük güçleri olan Avusturya – Macaristan, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Japonya, Rusya ve ABD’den oluşan sekizli grubun yerine bugün ufak değişikliklere G-7 bulunmaktadır(Albayrak, 2002, 5). 19.Yüzyılda dünya ticaretinin coğrafi ortakları değişmiştir. İngiltere bunlardan biri olmuş ve

merkez konumuna gelmiştir. İngiltere, dünyaya daha çok sanayi mallarını ihraç ederken, diğer ülkelerden ve özellikle de kolonilerden hammadde ithal etmiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri 1920'lerde İngiltere'nin yerini alarak ekonomik güç liderliğini ele geçirmiştir(Uysal, 2002, 304).

ABD 1930'larda dünya kapitalist sisteminin önderliğini açıktan üstlenememiştir. Dünya ekonomisinin düzgün işleyebilmesi için gerekli asgari önlemleri alacak bir önder ülkenin yokluğu, merkez ülkeleri arasında ticaret savaşlarında, himayecilik eğilimlerine dünya ekonomisinin ticaret ağının çökmesine yol açmıştır. Öte yandan Avrupa ekonomilerinin savaştan sonra bir türlü toparlanamamaları, ABD'nin hem tarımda hem de sanayide üretim fazlasını elinden çıkarmaması ile birleşince bunalım kaçınılmazlaşmıştır (Demir, 2001, 80). 1929 Buhranı, önce ABD'nin sermaye piyasasında bir panik biçiminde ortaya çıkmış, sonra da bu ülkenin sanayi ve üretiminde ve istihdam düzeyinde aşırı düşüşler biçiminde etkisini göstermiştir. Sonuçta bu ülkenin ithalatı birdenbire azalmış ve dış dünyaya sağladığı krediler kesilmişti. Bu ülke ayrıca, içeride yaşanan işsizliği önlemek amacıyla 1930'da Smooth-Hawley tarife kanunu ile gümrük tarifelerini de (ortalama %50 oranında) yükselmişti. Oysa Amerikan ekonomisinin canlılığı öbür ülkeler bakımından çok önemli idi (Seyidoğlu, 1999, 541). Amerika'da gelişen bu olaylara diğer ülkelerin gösterdikleri ilk tepki, altın standardından ayrılmak ve dış alımlar üzerine kısıtlamalar kaynak biçiminde olmuştur (Seyidoğlu, 1999, 541). Üstelik her ülke yeniden Merkantilist politikalara hem de çok katlı bir biçimde geri döndü. Sadece sermayenin serbest dolaşımı kesilmekle kalmadı, gümrük alanları olabildiğince yükseltildi (Toprak, 2001, 18). 20. yüzyılda büyük depresyon iş ticaret akımlarında, açık dış ticarete inançta ve serbest piyasa ekonomisine inançta tam bir çöküş meydana getirdi (Toprak, 2001, 19).

Gerçektende Büyük Depresyon'u izleyen yıllarda dünya ticaretinde uluslararası işbirliğinden tümüyle uzak bir dönem yaşanmıştır. Ülkeler içinde buldukları dış ödemeler dengesi ve işsizlik sorunlarını çözmek için bireysel hareket etmekte bu da rekabetçi devalüasyonlara, karşılıklı tarife yükseltmelerine yol açmaktaydı. Böylece dış ticareti ikili anlaşmalar kanalıyla yürütülmekte ve uluslararası ticarete en düşük düzeyine inmiş bulunmaktaydı (Seyidoğlu, 2003, 192). 1929 bunalımından sonra, özellikle liberal kapitalizmin uygulanmış olduğu Batı ülkelerinde, işsizliğin ve yoksulluğun yarattığı sorunlara çare aramak ve sosyalist sistem karşısında kapitalizmi kurtarmak yönünde belirgin arayışlar söz konusudur. Serbest piyasaların kendiliğinden tüm sorunları çözeceğini savunmanın oldukça güç olduğu bu dönemde oluşan neoliberal düşünce biraz gönülsüzce de olsa ılımlı ve sınırlı bir müdahaleciliği benimser görünmektedir(Ölmezoğulları, 1999, 65).

1929 bunalımı, talep yetersizliğinden kaynaklanan bir aşırı üretim bunalımıydı. Bu dönemde ortaya çıkan Keynesyen düşünce ve Talep Yönlü İktisat anlayışı, dönemin koşullarına ve sorunlarına uygun bir devlet ideolojisi sunuyordu(Ölmezoğulları, 1999, 87). Milli gelir ve istihdam konusunu ele aldığı

kitabında geliştirdiği kuramla, olgun kapitalist ülkelerin devlet müdahalesinden arınmış serbest piyasa koşullarında “eksik istihdamda dengeye gelmesinin, tam istihdamda dengeye gelmesinden daha olağan olduğunu ortaya koymuştu. İşsizliğin yenilerek dengenin tam istihdamda oluşması, sistemin yaşaması için zorunluydu. Bu da ancak, devletin kamu harcamalarıyla ekonominin artmasıyla mümkün olabilecekti. Öyleyse devlet tam istihdama ulaşılabilmesi ve bunun sürdürülebilmesi için, tam serbest, yani piyasaya her türlü devlet müdahalesinden arındırılmış bir iktisat politikası uygulamaktan vazgeçmeliydi. Devletin ekonomideki işlevlerine tam istihdamın sağlanması da eklenmeliydi(Kazgan, 1998, 76).

Keynes’in çabası uluslararası ekonomik ilişkileri tam serbestlik ile sıkı korumacılık arasında bir orta yola oturtmaktı. Bu yaklaşım Keynes’in “serbest (dış) ticaret ile” içe kapalı, ekonomi” arasında bir “üçüncü yol” bulma çabasının ürünüydü. Bu “üçüncü yol” tercihinin ülke içi ekonomideki sürümü “karma ekonomi” anlayışı idi(Güvenç, 1998, 34).

Ancak Keynes’in uluslararası çıkarları bağdaştırma örtüsü altında İngiltere’yi kollayan, ona özellikle ABD’nin olası deflasyonist politikaları karşısında olabildiğince geniş bir özerklik alanı yaratma ve daha iyisi ABD’nin yaptırımına hedef olma korkusuyla bencilce davranamayacağı bir uluslararası mekanizma (Dünya Merkez Bankası) kurma yaklaşımı, bekleneceği üzere ABD tarafından kabul görmedi. Üstelik bu sistemin mali yükünü çekecek olan yani Banka’nın başlıca sermayesini altın olarak karşılaması beklenen de ABD’den başkası değildi. Çünkü o tarihte bir tek ABD dış ticaret dengesinde karda idi, ve bir tek onun büyük altın rezervleri vardı. Yani Keynes’in kuramındaki “talep yaratma” işlevini en başta ABD’nin görmesi bekleniyordu(Güvenç1998, 34).

Keynes’ci politikadan, AGÜ ve OGÜ çok yönlü yarar sağladığı gibi dünya ekonomisinden bunlara yansiyabilecek olumsuz etkenler de, en az düzeyde tutulabiliyordu. Zengin sanayi ülkelerinde pazarların sürekli genişlemesi, bunlara fiyatları düşürmeden ihracat yapabilmeyi sağlamaktaydı. Düşük faiz hadlerinde borçlanma, iç yatırım hacminin iç tasarruftan yüksek tutulması olanağını veriyordu(Kazgan, 1998, 76).

Hızlı ekonomik büyüme, düşük işsizlik ve enflasyon oranları Keynesyen politikalara olan güveni pekiştirirken sosyal refah harcamaları da ciddi bir sıkıntı yaratmıyordu. Ancak sözü edilen göstergelerin tersine dönmeye başlaması ile birlikte Keynesyen iktisat, genişlemeci maliye politikaları ve sosyal refah önlemlerine yönelik eleştiriler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır(Ölmezoğulları, 1999, 112).

Keynesyen politikaları talep yetersizliğine çözüm olurken kapitalist ekonominin diğer bir sorununun, karların düşmesi eğiliminin hızlanarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısı ile 1970’li yılların krizine yol açan esas neden kar oranlarının düşmesidir. Devlet müdahalesinin, sosyal refah harcamalarının ve

yüksek vergilerin kar oranlarını düşürdüğü iddia edilerek ekonominin liberalleşmesi ve işlerin piyasalara bırakılması talebi yaygınlaşmıştı(Eşkinat ve Kutlu, 2002, 102).

Ama Keynesçilik 30 yıl boyunca Keynes'in sağlığında bile olmadığı kadar yayıldı ve etkili oldu. Ekonomiye devletin müdahalesi, devletçilik, "karma ekonomi": gelişmiş az gelişmiş, gelişmekte olanı... ile tüm kapitalist ülkelerin en azından fiilen yürürlüğe koydukları Keynes'ci politikaları (Güvenç, 1998, 38).

Amerika Birleşik Devletleri'nin(ABD), İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin dünya ekonomisindeki liderlik konumuna geçmesiyle yıllardır izlediği korumacı politikayı terk edip tıpkı bir zamanlar İngiltere'nin yaptığı gibi serbest ticaretin en hararetle savunucusu pozisyonuna gelmesi, dünya ekonomisindeki son iki yüz yıllık küreselleşme eğilimleri ve güçleri hakkında temel bilgiyi bize vermektedir(Ay, 2001, 53-54).

1945 yılından sonra dünyanın ekonomik ve politik sistemindeki değişim küreselleşme sürecine farklı bir boyut kazandırmıştır. Dünya ülkeleri, Amerika'nın liderliğindeki ülkeler, Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki ülkeler ve bu iki blok dışında kalan üçüncü Dünya ülkeleri olmak üzere üç farklı gruba ayrılmıştır. Gerek Amerika, gerekse Sovyetler Birliği etki alanlarını genişletmek için büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Sovyetler birliği kendi etrafında açık bir sınır çizmiş ve batının kapitalist ekonomilerinden farklı olarak kendi ekonomik sistemini gerçekleştirmiştir. Batıdaki ekonomik sınırlar ise Amerika'nın politika ve ekonomik belirleyiciliğini yansıtmıştır(Uysal, 2002, 304-305).

Savaş henüz bitmeden gerçekleştirilen Bretton-Woods konferansında, doların altına bağlanarak rezerv para niteliği kazanmasıyla ABD'nin liderliği kesinlik kazanmış savaş sona erdiğinde ABD ekonomik, sosyal ve siyasi bir uluslararası yapılanmayı hedef almıştır. Bu ülkenin öncülüğünde Birleşmiş Milletler sistemi kurulmuş, IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi Dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlenmesini sağlayacak amaç ve hedeflerle donatılmışlardır. Bu kuruluşlar, anlaşmalar ve bunların faaliyetleri çerçevesinde dünyada hem bir küreselleşme ve hem de bir dayanışma ortamı sağlanmak istenmiştir(Karluk, 1990, 2).

Bu Kurumlar hem merkezin iç düzenlemesinde rol oynuyor, hem merkez-dışı dünyanın en büyük kesimini oluşturan GOÜ'nün düzenlenmesinde. Kredilerin akışında, bunlarla iç politikalar arasında ilişkilerin kurulması, denetleme, istikrar programları-yapısal uyum programları uygulaması IMF ve Dünya Bankası gözetiminde yürütülüyor (Kazgan, 1994, 32).

Aynı dönemde II nci Dünya savaşından tahrip olarak çıkan Batı Avrupa ülkeleri, Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlarla tekrar toparlanmaya başlamıştır. Uzak doğu, Latin Amerika, Okyanusya Ülkeleri bağımsızlıklarını yeni kazanan sömürgelerle beraber dünya pazarlarındaki yerlerini almışlardır(DPT,1995, 1).

Bu arada bir taraftan tarım sektöründeki teknolojik devrim (yeşil devrim), diğer taraftan çokuluslu şirketlerin sayılarının ve faaliyetlerinin tüm dünyada artması üretimin sermayenin ticaretin ve işgücünün uluslararası nitelikler taşımasına yol açmıştır(Karlık, 1989, 12).

Günümüz dünyasında yaygınlık kazanan ekonomik bütünleşme hareketi önce 1950 ve 1960'lı yıllarda uluslararası ticaret alanında etkisini göstermeye başlamıştır. GATT sistemi içerisinde kodifiye edilen kurallar; uluslararası mal ticaretini bir disiplin altına almaya çalışmışlardır(DPT, 1995, 2)).

GATT kuruluş aşamasından bu yana küresel bir kurum olmuştur. bu amaçla ülkeler arasında korumacılığın sadece gümrük tarifeleri ve sınırlandırılmasını teşvik etmiştir. Sık sık gümrük indirimine giderek serbest ticaret koşullarının yaratılmasında oldukça başarılı olmuştur. 1948-1966 yılları arasında dünya ticareti yılda yüzde 6.6 arasında büyümüştür. 1966-1973 yılları arasındaki büyüme oranı ise yılda yüzde 9.2'ye çıkmıştır. Sanayileşmekte olan ülkelerinde de dünya ticaretindeki payı 1950'li yıllarda artarak yüzde 25 ile 30 orana ulaşmıştır. Gerek sanayileşmiş ülkelerin gerekse sanayileşmekte olan ülkelerin küresel düzeyde birbirlerine olan ekonomik bağımlılığı giderek artmaktadır. Bu gelişmelerde küreselleşmeye yeni bir ivme kazandırmaktadırlar (Eşkinat ve Kutlu, 2002, 244)).

ABD yeni hegemonik güç olarak önceleri reform politikalarının uygulaması için uygun ortamı yaratmış, uluslararası düzenlemeler özellikle ABD sanayi sermayesi tarafından belirlenmiştir. Bu dönemin uluslararası düzenlemelerinin temelini mal ticaretinin adım adım liberizasyonu ve ABD dolaşıma bağlı sabit kur sistemi oluşturmuştur. Çok düşük düzeylere inen dünya ticareti tekrar artmaya başlamış, ancak bu defa dış ticaret ağırlıkla endüstri içi ticaret niteliği kazanmıştır(Demir, 2001, 81).

Merkez ülkelerin artan ölçüde diğer sanayi ülkelerinin genişleyen iç piyasalarına yönelmesiyle, kapitalist sanayileşmiş ülkelerin dünya ticaretindeki payı 1950 – 70 arasında artış göstermiştir. UNCTAD verilerine göre, sanayileşmiş ülkelerin dünya ithalatındaki payı %65.5'den %72'ye, dünya ihracatındaki payı ise % 60.7'den %71.5'e çıkmıştır. Özellikle Avrupa içi ticaretin büyüme dinamiği hızlanmış ve bu süreç çevre ülkelerinin pazar olarak önemini giderek azaltılmıştır(Demir, 2001, 81).

Aynı dönemde Avrupa Birliği ticari etkinliğini arttırırken, Japonya büyük bir ticari güç olarak dünya sahnesine çıkmaktadır (Eşkinat ve Kutlu, 2002, 244).

II. Dünya savaşıdan sonra küresel finansal sistem kurulmuş ve ortaklara mali yönetim benimsenmiştir. Savaş sonrasında anahtar anlaşmasının 1944 yılında İMF kurulması ile niyetlenen Bretton Woods anlaşmasıdır. İMF'nin amacı geçici açıklar karşısında önemli sonuçlar olan yapısal tedbirlere başvurulmasını engellemek ve ülkeler arasındaki döviz istikrarını korumaktır (Eşkinat ve Kutlu, 2002, 266).

Her ne kadar uluslar arası bir finansal sistem oluşturulmuşsa da bu sistem ne savaş öncesinde ne de savaş sonrasında küresel değildir. Tek bir devlet tarafından yürütülen merkezi bir yönetime sahiptir. Sonuç olarak Amerika'nın sahip olduğu teknolojik üstünlük ve doların temel uluslararası para haline gelmesi bu ülkeyi küreselleşmenin merkezi yapmıştır. Ayrıca savaş sonrasında Avrupa ve Pasifik Asya'nın yeniden yapılanmaya çalışması da ona bu olanağı vermiştir. Amerika'nın gücü ve politik liderliği küreselleşmeye ivme kazandırmıştır. Bu ivme Amerika'nın doğrudan diğer ülkelere yaptığı yardımlar, ticaret liberizasyonu ve dolaylı olarak da IMF, Dünya Bankası, GATT 'ın gerçekleştirmiş olduğu yardımlar sayesinde olmuştur. Amerika'nın Marshall Planı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları desteklenmiştir(Uysal, 2002, 305).

Sermaye Hareketleri açısından bakıldığında, uzun genişleme döneminde, çevre ülkelere para sermaye ihracının görece öneminin azaldığı, finansal yatırımlar yerine sanayi yatırımlarının ağırlık kazandığı söylenebilir. 1948-1967 döneminde merkezden sermaye ihracının en yaygın biçimi dolaysız Amerikan yabancı yatırımları olmuştur. Yatırımların miktarı ve toplam yatırımlar içindeki payı bakımından çevrenin merkez sermayesi için önemini yitirdiği söylenebilir. Gerçekten de 1913 yılında İngiliz yabancı yatırımları içinde ülkelerin payı %74 iken, 1972 yılında Amerikan Yabancı yatırımları içinde çevrenin payı %40'ın altındadır ve daha önemlisi bu pay 1960-1972 döneminde düşme eğilimi göstermektedir(Demir, 2001, 81).

1960'lı yılların ve 1973'e kadar geçen dönemin merkez açısından ne kadar olumlu bir tablo sergilediği Tablo I'den izlenebilir. Gerek AT(Az), gerek ABD gerekse Japonya yüksek GSYİH artış hızı (sırasıyla %2.3 %4.2 ve %1.2) ve ihmal edilir düzeyde enflasyon (sırasıyla %4.4, %3 ve %5.4) oranlarıyla bu dönemi çok parlak bir başarı çizgisinde tamamladı. Dönemin yarattığı iyimserlik öyle güçlüdür ki, artık depresyonların Keynes'ci ekonomi politikaları sayesinde kapitalizme yöneltilecek en önemli bir eleştirinin, işsizliğin ve konjonktür dalgalarının tarihe karıştığına inanıldı; yaratılan olumlu şartların süreceği kanısı yayıldı. Bu güvenle, büyüme hızının yüksekliği sayesinde genişleyen Pazar olanaklarıyla, Merkez kendi içinde fazla sürtüşmeye düşmeden yaşadı ve GDÜ için de çok hoşgörülü davranabildi. Ne birincilerin, ne ikincilerin korumacı politikaları, ne de kurdukları bölgesel birlikler fazla eleştiri ya da yaptırım konusu oldu. Tabii, Sovyet Bloku karşısında Batı Bloku'nun bütünlüğünü koruma gereği de buna eklendi(Kazgan, 1994, 47-48).

Tablo 1 -Merkez Ülkelerde (sabit fiyatlarla) GSYİH, İşsizlik ve GSYİH Deflatörü Ortalama Yıllık Artış Hızı (1961-1993)

Yıllar	GSYİH(%)			İşsizlik (%)			Enflasyon Hızı (%)		
	AT-12	ABD	Japonya	AT-12	ABD	Japonya	AT-12	ABD	Japonya
1960-1970	4.8	3.8	10.5	2.3*	4.2	1.2	4.4	3.0	5.4
1971-1980	3.0	2.8	4.5	4.1	6.4	1.8	10.9	7.4	7.7
1971-1973	(4.6)	(4.4)	(6.7)	(2.7)	(5.5)	(1.3)	(7.9)	(5.5)	(8.1)
1974-1980	(2.4)	(2.2)	(3.6)	(4.8)	(6.8)	(2.0)	(12.2)	(8.2)	(7.7)
1981-1990	2.3	2.5	4.2	9.6	7.1	2.5	6.7	4.7	1.7
1980-1983	(0.9)	(0.7)	(3.3)	(8.2)	(8.5)	(2.3)	(10.7)	(7.4)	(2.9)
1984-1990	(3.0)	(2.8)	(4.6)	(9.9)	(6.3)	(1.4)	(5.3)	(3.8)	(1.4)
1991-1993	1.1	1.0	2.5	9.8	7.1	2.1	4.6	3.0	1.9

* 1964-1970 Dönemi Tahminidir.

Kaynak : Kazgan, Gülten, “Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.49

1970’lerin ortasına kadar süren savaş sonrası döneme kapitalizm altın çağı adı verilir. ikinci dünya savaşından sonraki ilk çeyrekte dünya bir dizi gelişmiş kapitalist refah devletinin yükselişine tanıklık etti. Sosyal ve kolektif hizmetler genişledi, eğitim, kültür sağlık ve barınma alanlarında sübvansiyonlar arttı, alım gücü sürekli arttı ve işsizlik de düşük bir düzeyde seyretti. Bu yıllar, güçlü ekonomik gelişme ve hükümetlerin aktif ekonomik yönetim yıllarıydı. Başkan Nixon 1971’de şu söylemişti: Artık hepimiz Keynesçiyiz (Went, 2004, 106).

Ancak kapitalizmin bu altın devri, 1970’lerin ortalarında sona ermiştir(Ölmezogulları, 1999, 112). 1960’lı yılların sonlarında, savaş sonrası dönemin büyüme modeli (fordizm) çerçevesinde verimliliği daha fazla artırma potansiyeli tükenmiş, fordizm krize girmiştir. Sermayenin organik bileşimi artarken, verimlilik artış hızının düşmesi kar oranını düşürmüştü ve böylece sanayiye yapılan yatırımlar için değerlendirme güçlüklerinin başlamasıyla bir kar krizi ortaya çıkmıştır (Demir, 2001, 82). Karlılıktaki değişimler kapitalizmin olağan konjonktürel iniş çıkışlarından ibarettir. Böyle olsa da, kar hadlerinin dibe vurduğu, 1979 -1982 arası

yıllar, işte Yeni Dünya Düzeni denilen programın yürürlüğe sokulmasıyla eş-anlılık gösterir(Güvenç, 1998, 37-38).

Yine de söz konusu 1945 – 1975 arası dönemde “küreselleşme” yönünden gelişmekte olan ülkeleri de kapsayacak şekilde çok önemli yapısal dönüşümler meydana geldi. Zaten bu 30 yılın birikiminin ardından, uluslararası ekonomilerin küreselleşmeye sıçraması, evrimin devrim dönüşmesi ancak böyle mümkün oldu. Küreselleşmeye yol açan olgu ve dinamikleri esas olarak dört kalemde toplayabiliriz(Güvenç, 1998, 37-38).

1945’de başlayan ve ayrışmalar dışında yirmi yıllık bir sürece yayılan “decolonsation” (sömürgelelikten çıkma) süreciyle “serbest” pazar alanının genişlemesi.

- Avrupa ülkelerinin ilkin “ortak pazar” kurmaları, sonra bunu bir “Avrupa Ekonomik Topluluğu’na yükseltmeleri.

- Gerçek anlamda “uluslararası şirketler” in çok uluslu şirketler’in sayıca artması, eknomideki yer ve rollerinin büyümesi.

- Japonya’nın öncü rolü.

4. İkinci Küreselleşme Evresi

Dünya ekonomisinde 1970’lerin başından itibaren istikrarlı büyüme sürecinden uzaklaşılması düşük büyüme hızı, işsizlik, istikrarsız fiyatlar, koruma siyasetlerine olan rağbetin yeniden artmasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde bazı alanlarda küreselleşme devam ederken, bazı alanlarda da yeni bir akım olan bölgeselleşme yani bölgesel entegrasyon hareketleri hız kazanmıştır (Karluk, 1989, 212).

Savaş sonrası genişleme dönemi neden sona erdi? Genel olarak söylemek gerekirse, Altın çağı mümkün kılan özel koşullar bir sona ulaşmıştı ve genişleme dönemi yeni çelişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Her şeyden önce Bretton Woods sisteminin çökmesine neden olan gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki artan rekabet ve tam istihdam koşulları altında arttan militanlaşma sonucu sendikalar, yükselen enflasyon, refah devleti reformlarına eşlik eden mali krizler ve her şeyden önce 1973 petrol krizinde ifadesini bulan üçüncü dünya kaynaklı hammaddelerin fiyatlarındaki artıştır (Went, 2004, 229).

Küreselleşme ile ilgili gelişmeler, tarihsel bir perspektif içerisinde değerlendirildiğinde dönüm noktasının 1973’teki Bretton Woods sisteminin çöküşü olduğu belirtilebilir. Doların altın bağlantısının kopması, ABD hegemonyası yerine AT, Japonya ve ABD üçlüsü çerçevesinde yeni bir kutuplaşmaya yer vermiştir (DPT, 1995, 23).

1944’ten 1970’li yılların başına kadar süren Bretton Woods sisteminde sabit kurlu rejim sermaye hareketlerinin kontrolünü de içerirken, sistemin

çöküşünden sonra, halen ülkelerin kendilerinin belirlediği farklı kur rejimlerinin uygulandığı, sermaye kontrollerinin tamamen ortadan kalkmasa da minimuma indiği, sistemsiz yada çoklu sistem denilen bir dönem yaşıyoruz. Bu döneme damgasını vuran en önemli oluşum, ülkelerin finans sistemi üzerindeki kısıtlama ve denetimlerin kaldırılarak ekonomilerini uluslararası sermaye akımlarına açtıkları, bu anlamda deregülasyon (kuralsızlaştırma) uygulamalarının uzantısı olarak ulusal finans piyasaları arasındaki sınırların ortadan kalktığı ve küreselleşmenin ekonomik yönünün temel ayağını oluşturan finansal küreselleşmedir (Eroğlu, 2002, 14).

Buna, bazı ek siyasal-ekonomik olayların Batı'nın gücünü sorgular niteliği eklenmelidir: biri, ABD'nin Vietnam'daki başarısızlığıdır, bir diğeri 1973 ve 1979-1980'deki birinci ve ikinci petrol krizlerinde OPEC' in başarısızdır; nihayet,- Japonya'nın ve Asya kaplanlarının sanayi ve ihracat alanındaki devlet destekli başarılarıdır(Eşkinat ve Kutlu, 2002, 205).

Dünya ekonomilerinde petrole bağımlı ve petrol ithalatçısı ülkelere başlatarak petrol şoku'nun da gündeme geldiği ortamda dünya ekonomisi "staglasyon" ortamına girmiştir. Petrol krizinin başladığı süreçte, gelişmiş ülkelerin ve özellikle ABD'nin ortaya koyduğu iktisaden toparlanma çabaları daha sonraki yıllarında nüvelerini ortaya koymuştur. Öyle ki, yaşanan kriz ortamında ortaya çıkan iktisadi zorluklarla mücadele etmek durumunda kalan, ABD ve diğer gelişmiş ülkeler ekonomilerini yeniden reorganize etmeye yönelirken, bu sayede küreselleşmenin de öncülerini arasında yer alan liberalleşme ve teknoloji geliştirme noktasında gelişmelere de kapı aralamışlardır (Balkanlı, 2002, 13).

1970'li yıllarda bu istikrarsızlık sürerken Merkez'in iç çatışmaları şiddetlendiği gibi, bunalımdan etkilenme oranı ve süresi de çok farklı oldu. Ayrıca dünya finans sistemini yaşayabilirliğini tehdit eden ağır borçlu GDÜ'nin denetime alınması gerekiyordu. İşte yeni ekonomik düzen tanımıyla 1970'li yılların sonu 1980'li yılların başı arasında tam serbest piyasa ekonomisi- küreselleşme hedefleri, bu sırada gündeme getirildi (Kazgan, 1994, 48).

Söz konusunu oluşum yeni bir ulus ötesi kapitalizm çağının başlaması olarak yorumlanmaktadır, ve bu alanda küreselleşme kapitalizmin yeni niteliksel dönüşümü olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, Yeni Dünya Düzeniyle ilgili olarak iki farklı ana düşünceden bahsedilebilir. İlkine göre küresel sistem, II: Dünya Savaşından bu yana önemli bir dönüşümden geçmemiştir. Hızlı ölçekte değişimleri ve yeni kurumsal biçimler, uzun zamandan beri işlemekte olan sürecin devamı olmuştur. İkincisine göre ise, dünya ekonomisi, II. Dünya Savaşından itibaren, 1980'li yıllarda hızlanarak ilerleyen bir küreselleşme eğilimi içindedir. Bu küreselleşme eğilimi sadece niceliksel bir karakter taşımamakta, bir önceki dönemden niteliksel olarak ayrılan oluşumlar ve kurumlar yaratmaktadır (Eroğlu, 2002, 13-14).

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana kapitalizm daha önceki dönemlere oranla çok daha hızlı ve çeşitli değişimlere sahne olmuştur. Sistem özü itibarıyla aynı

kalmakla birlikte bugün küresel kapitalizm denen yeni bir kavramsal kategorinin gerekli olduğu bir aşamayı yaşamaktadır. Dünya ekonomisini tek bir aşamayı yaşamaktadır. Dünya ekonomisini tek bir bütün haline getiren, toplumsal, politik ve kültürel alanları da içine alarak ulusal sınırları aşan bir oluşum içinde bulunmaktadır. Küreselleşme olarak nitelendirilen bu oluşumda üretim ve kar, sermaye hareketleri ve teknoloji uluslararası şirketler aracılığıyla küresel ölçüğe genişlemekte ve dünya ekonomisinde genel olarak bu şirketlerin denetimine doğru bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimin dinamikleri farklı dönemlerde farklı ilişkiler tarafından belirlenmiştir. Özellikle, sürecin önündeki birçok engelin 1970’li yıllardan sonra giderek ortadan kalması bu oluşumu hızlandırmıştır (Eroğlu, 2002, 14).

Uluslar arası ekonomide 1970’lerde sessiz sedasız bir devrim oldu ve oyunun alışlageldik kuralları kökünden değişti: uluslararası ekonomi küresel ekonomi olma sürecine girdi. Bunun sonucu olarak da, bir Fransız ekonomistin çok güzel dile getirdiği üzere, “Artık dünya pazarı buyurmakta, ulusal pazar uymaktadır (Güvenç, 1998, 19).

Ekonominin küreselleşmesi, uluslararası rekabeti sadece bir dış ticaret olmaktan çıkartıp, içiyle dışıyla tam boy bir ulusal ekonomi politikası haline dönüştürdü. Bir ülke ekonomisinin, bir sanayinin veya aslında hemen her türlü ekonomik etkinliğinin önündeki öncelikli hedef artık uluslararası hedefdir. En azından o etkinliğin uluslararası boyutunun da mutlaka hesaba katıldığı bir hedefdir (Güvenç, 1998, 19).

1980’li yıllar dünya ölçüsünde liberalleşme ve dışa açılma programlarının uygulandığı yıllar olarak tanımlanabilir. Liberalleşme politikaları ile piyasalara işleyişine daha çok rol tanımak amaçlanmıştır. Öte yandan dışa açılma programları ile gelişmiş ülkelerde başlayan bu eğilim önce gelişmekte olan ülkelere ve sonra da Avrupa’daki merkezi planlı ekonomilere yansıtılmıştır (DPT, 1995, 25).

Yeni Ekonomik Düzen’in temel öğretisel ögesi, evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçiş; bütün ülkelerin dünya pazarlarıyla bütünleşmesi ve mal-hizmet sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesi ile küreselleşmenin gerçekleştirilmesi. Bu amaçla ithalat-ihracat dış ticaret koruma politikalarının etkisinden arındırılacak; fiyat sübvansiyonları kalkacak paraların konvertibilitesi sağlanacak devlet tekelleri kaldırılacak kamu teşebbüsleri özelleştirilecek mallar gibi hizmetlerin ve sermayenin dolaşımındaki kamu müdahalesi de kaldırılacak dolaysız yatırımları portfolyo yatırımlar ve kısa vadeli sermaye hareketleri denetimden arındırılacak. Böylece dünya ekonomisi, katılanları özel girişimler olan, piyasalarına rekabet koşullarının egemen olduğu ve dürtüsünün kar olduğu bir alana dönüşecektir (Kazgan, 1994, 42).

Kısacası, yeni ekonomik düzen, kar haddindeki düşüşe karşı teknoloji devrimi yanında yürürlüğe konan bir kurumsal dönüşüm programıdır; öyle ki, Merkez-Çevre arasında yada merkez’in eşitleri arasında hiçbir ülkenin rekabet

koşullarında eşitliği aksatma olanağı olmasın mali desteklerle ve kamu girişimciliği yoluyla da diğerleri rekabet gücü artışı sağlama fırsatı bulunmasını ayrıca sermaye hiç kesintisiz yüksek kar haddi bulunan alanlara girebilsin ve dış sermaye “Çevre” tarafından çok aranır hale geldiği için, bunun yanında yüksek tavizler vermeye de hazır bir ortam oluşsun (Eşkinat ve Kutlu,2002,208).

Yeni Ekonomik Düzen’in bir diğer hedefi de, görünüşte, devletlerin “asli” görevleri dışında rolünün kalmadığı ve çok küçüldüğü özel girişimin dünya ekonomisiyle rekabet koşullarında bütünleştiği bir dünya ekonomik düzeni yaratmak işte küreselleşme ulusal devletin ekonomik işlevlerinin ortadan kalkmasıyla dünyanın tek bir pazar haline gelmesini içeren yeniden yapılanma öğelerinin en önemlilerindendir(Kazgan,1994,42).

İktisadi yapıda yaşanan dönüşüm ve bu dönüşümü destekleyen kuramın popülaritesini arttırması siyasi gelişmelerle de eşgüdömlü gidiyordu. 80’li yıllarla birlikte neoliberal görüş siyaset sahnesinde yerini almaya başladı: Amerika’da Ronald Reagan, İngiltere’de Margeret Thatcher ve Almanya’da Helmut Kohl’un liderliklerini yaptıkları neo-liberalizm temsilcisi sağcı partiler iş başına geldiler. Bu liderler, ellerinde bulunan güç araçlarını kullanarak neo-liberal iktisat politikalarının ve neo-liberal ideolojinin yer kürenin tüm noktalarına yayılmasını ve gerekirse dayatılmasını kendilerine misyon edindiler(Ulman, www.stratejikyildiz.edu.tr, Mart 2005).

Artık ekonominin organizasyonu neo-liberal politikaların getirdiği ilkeler uyarınca yapılıyordu(Baştürk www.isguc.org.senol1.htm,ET,Mart 2004).

Neo-liberal stratejistler amaçlarında çok başarılı oldular ve bugün küreselleşme özdeş tutulan gelişmeler birbiri ardına oluşmaya başladı. Dünyanın birçok yerinde iş başına gelen neo-liberal görüşün temsilcisi hükümetler, yeni oluşan uluslararası rekabet koşullarını bahane ederek, sermaye gruplarının lehine, başta emeğe yönelik politikalar olmak üzere bütün sosyal politikaları gevşetmeye başladılar. Kamu politikalarında teknik/faydacı akılcılık çerçevesinde devletin ekonomik alandaki konumu yeniden yapılandı ve özelleştirme uygulanması dünya çapında hızla yayıldı. Çokuluslu şirketler hem sayıca arttular, hem de faaliyet alanların “Küre”nin her yanına genişlettiler. McDonalds ve Coca cola gibi çok uluslu firmalar ve CNN, MTV gibi medya tekelleri vasıtasıyla kültür, sanat, eğlence ve tüketim alanlarında yeknesak ve dolayısıyla küresel formlar oluştu. Artan sınırlar ötesi ticaret hacmi uluslararası finans ağının oluşmasını sağladı. Verimliliği arttırma amacıyla geliştirilen işletme, adit ve danışmanlık gibi hizmetlerin dünya çapında yaygınlaşarak uluslararası ticaretin yayılma hızı ve iç uyumu sağlandı. İşte bugün geldiğimiz nokta budur (Ulman, www.stratejikyildiz.edu.tr, Mart 2005).

Özetlemek gerekirse, 1970 sonrasında yaşanan küreselleşmenin ekonomik boyutu sermayenin hareketliliğini tek başına, başarı göstergesi olarak görmekte ve ekonomik karın realizasyonu önündeki her türlü toplumsal idari yada kültürel kısıtlamayı “akıl dışı” yada “çağdışı” olarak nitelendirmektedir. Küreselleşme

ideolojisinin ardında yatan mantık kurgusu bakımından, sermayenin karlılığı etkin (verimli) kaynak dağılımının sağlanmasının dolayısıyla ekonomik refahın artırılmasının birincil koşuludur. Bu koşulun sağlanması ise ancak ve ancak tümüyle kural dışılaştırılan “serbest pazar” ekonomisinden geçmektedir (Yeldan2003, 24).

Bu arada 1990’ların başlarında Sovyetler birliğinin dağılmasıyla Sosyalist Blok’un çökmesi orta Asya ve Kafkasya ülkelerinin demokrasi ve piyasa ekonomisine yönelmeleri küreselleşmeyi olumlu etkileyen bir başka etken olmuştur. 2000’li yıllara geldiğimizde küreselleşme İnternet teknolojisi, uydu iletişimi, dijital dünya ve e-devlet kavramlarıyla, 1990’lı yıllarda taşıdığı vizyonu pekiştirmiştir. Günümüzde, küreselleşme sürecinin tamamlayıcı kavramı hıza dayalı elektronik ticarettir. Hisse senetleri, hazine bonoları, döviz işlemleri, mal ve hizmet dolaşımı, bankacılık ve borsa işlemleri fiili finans piyasaları yerine artık, elektronik piyasalarda ve bankacılık ortamında gerçekleşmektedir. Bu anlamda küreselleşme, ulusal pazarların ve teknolojilerin birleştiği; uluslararası ticaretin yerini e-ticaret’e bıraktığı; ulus devletin e-devlete yetki aktardığı; her türlü mal, hizmet ve kalifiye insan gücünün rekabet koşullarını sağlayacak düzeyde standartları yakalamak zorunda olduğu; kamu yönetimi ve siyaset kurumu açısından kendine özgü davranış kalıplarını yarattığı bir sürece dönüşmüştür (Orhan, 2002, 415).

Yukarıda ekonominin çeşitli alanlarında küreselleşme olgusu incelenmiştir. Ekonominin bazı alanlarında tam bir küreselleşme yaşanırken bazı alanlarında henüz ideal olarak belirlenen koşulların oluşmadığı görülmektedir. Örneğin küresel ticaret, mal ve hizmetlerin hiçbir sınır tanımadan sonsuz akışını gerektirmektedir. Bugün ticaretle ilgili tarife engelleri minimum düzeylerde indirilebilmiştir. Ancak, tarife dışı ve kültürel engeller küresel ticaretin akışını kesebilmektedir. Ayrıca küresel güçler karşısında bölgesel ittifaklar oluşmakta ve bölge dışında kalanlara neomerkantilist politikalar uygulanmaktadır(Eşkinat ve Kutlu, 2002, 272-273).

Genel bir değerlendirme yapacak olursak ekonominin, finansal piyasalar ve organizasyon ile ilgili alanları en hızlı küreselleşen kesimleridir.Emek piyasasında ise küresel eğilimler baskı altındadır.Küreselleşmenin katettiği yolun kavranmasında kritik faktör piyasalar arasında değişime aracılık eden aracın niteliğidir.Hem finansal piyasalar hem de örgüt ideolojisi ile ilgili değişim yüksek derecede sembollerle ifade edilen bilgilerin bir bilgisayar ekranından diğer bilgisayar ekranına ulaşılması ile gerçekleşmiştir.Benzer olarak ticaret ve yatırım alanlarında da sembollerle gerçekleştirilen değişim miktarı artmaktadır.Maddi olmayan hizmet üretiminin ticarete konu olan mallar içindeki payının artışı ticari faaliyetleri küreselleştirirken bilgi ve insan becerisinin sermaye olarak kullanılabilme fırsatlarının doğması yatırımları küreselleştirmektedir.Sembollerle ifade edilen malların, maddi mallar gibi sınır kapılarında bekletilmesi mümkün değildir. Bilgi serbest kalmak ve sınırları engelsiz aşmak istemektedir. Emek ise maddi bir üretim faktörüdür. Kontrol altına alınmakta düzenlemelere uymak zorunda kalmaktadır (Eşkinat ve Kutlu, 2002, 274).

5. Sonuç

Küreselleşme dünya ekonomisine yön veren önemli bir olgudur. Toplumsal yaşamın bütün alanları ile yakın ilişkisi olmakla birlikte, küreselleşme esas olarak ekonomik süreçlerle ilgili bir olgudur. Küreselleşmenin gelişimini sağlayan temel unsur uluslar arası mal ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine yönelik politikaların uygulanması ve uluslar arası ticaret ile sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Küreselleşme ile ilgili tartışmalar 1980'li yıllarda başlamış olmasına rağmen, küreselleşmenin yüzyıllar öncesine dayanan bir geçmişinden bahsetmek mümkündür. Ayrıca küreselleşmenin tarihi kapitalizmin tarihinden ayrı ele alınamaz. Küreselleşme tarihini kapitalist sistemin hem doğal düzeninden hem de ekonomik ve politik doğasından almaktadır. Kapitalizm de süreç içerisinde yaşanan gelişmeler (başta teknolojik gelişmeler olmak üzere, ekonomik sorun ve krizler sonucu kendisini yenileme ve çağa uygun yapılanma ihtiyacını duymaktadır. Bu da, kapitalizmin yenilenmesini ifade eden küreselleşme gibi kavramların doğmasına yol açmıştır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu dikkate alındığında; küreselleşmenin tarihini; ticaretin küreselleşmesini kapsayan uluslar arası rekabetin ön plana çıktığı evre ve içinde yaşadığımız ekonomik gelişmeleri kapsayan sermayenin globalleşmesi evresi olmak üzere iki evreye ayırmak mümkündür.

Uluslararası sermaye hareketlerinin artan akışkanlığı, her iki küreselleşme evresinin de belirleyici özelliği olarak karşımızda durmaktadır. İktisat yazınında, 20. yüzyılın ikinci küreselleşme dalgasının henüz 1914 düzeyine ulaşmadığı konusunda tartışmalar sürmekle birlikte, günümüzde uluslararası finansal sermayenin akışkanlığını düzenleyen finansal araçların çeşitliliğini her iki küreselleşme evresinin niteliksel farklılıklarını da öne çıkarmaktadır. 19. ve 20. yüzyıl küreselleşme evrelerinin sermaye hareketleri açısından en önemli farkı, birincisinin reel bir mal-altın standardında –düzenlenirken, günümüzdeki ikinci evrenin fiyat kağıt paraların nominal değişim hareketlerine dayalı olduğudur(Yeldan, 2003, 19).

Ancak küreselleşme sürecinde sermaye piyasası için söz konusu olan serbest hareket etme imkanı, emek piyasası için geçerli değildir. Gerçek bir küreselleşmeden bahsedebilmek ve küreselleşmenin bütün ülkelerinin yararlanabilmesinin sağlanması için hem sermayenin hem emeğin dolaşımı serbest olmalıdır.

Tüm bu süreçler dikkate alındığında çıkarılabilecek sonuçlardan birisi; globalleşmenin sürekliliğinin garanti edilemeyeceğidir. Eğer akıllıca ve yaratıcı bir şekilde ele alınmazsa dışa açık yapılanmalardan geriye dönüşünün belirgin bir ihtimal olarak ortaya çıkacağıdır. Buna ilave diğer bir olası durum ise, yeni ticaret anlaşmaları ve uluslararası sermaye akışının sürüklendiği liberalleşme ve küresel ekonomiye göre yeniden yapılanma fırtınasının ortasında Soğuk-Savaş'ın yerini yeni bir Kuzey-Güney bağımlılık şeklinin almasıdır (Ay,2002,54).

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, G. Coşkun,(2002);”Globalizasyon Süreci ve Az Gelişmiş Ülkeler” [(Der. Uğur Selçuk Akalın, Globalizasyonun Yansımaları)] Akademi Yayınevi,İstanbul
- ALBENİ, Mesut ve EROĞLU, Ömer,(2002); “Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye “Bilim kitabevi, Isparta
- ANONİM,Küreselleşme,UlusDevletYönetişim”,<http://www.geocities.com/uretkenogrenciler>,Mart 2004
- AY, İsmail Cem,(2002) ”Küreselleşme Sürecinde Bölgeselleşme Eğilimlerinin Dinamikleri”, [(Der.Alkan, Soyak, İktisadi Yönelimler ve Sosyo-Politik Karşıtlıklar, Om Yayınları,İstanbul.
- AYDIN, M. Kemal,(2002)”Sermayenin Küreselleşmesi Kapitalizmin Altın Döneminden Neoliberal Dalgaya Uzanan Süreç” Değişim Yayınları, İstanbul,
- BALKANLI, A. Osman,(2002); ”Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:XXI, sayı:1
- BAŞTÜRK, Baştürk, Şenol, (03.2004)“Bir Olgu Olarak Küreselleşme:Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi; Küresel Yönetişim” www.isguc.org.tr/senol1.htm,Mart 2004
- DEMİR, Gülten,(2001);”Küreselleşme Üzerine”, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, 56-1
- DPT,(1995); “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler” DPT:2375-Ö.İ.K. 440, Ocak
- DULUPÇU, M.Ali,(2001);”Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”,Nobel Yayın Dağıtım,Ankara
- EROĞLU, Nadir,(2002); “Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri” [(Der.Alkan, Soyak, İktisadi Yönelimler ve Sosyo-Politik Karşıtlıklar, Om Yayınları, İstanbul
- EŞKİNAT, Rana ve KUTLU Erol,(2002) “Dünya Ekonomisi”, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No:50, Eskişehir
- GÜVENÇ, Nazım,(1998) ; “Küreselleşme ve Türkiye”, BDS Yayınları, İstanbul
- KARAÇOR, Zeynep,(2002) ;“Küreselleşme Süreci ve İstikrar Arayışındaki Türkiye Ekonomisi”, [(Der.), M. Ali Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim ve Ekonomi, Çizgi Kitabevi

- KARAGÜL, Mehmet,(2001); "Küreselleşme, Küresel Kriz ve Türkiye", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:15, sayı:2, Ocak
- KARLUK, Rıdvan,(1989); "Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politikalar", Beta Yayınevi
- KARLUK, Rıdvan,(1990); "Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar", Turhan Kitabevi, Ankara
- KAZGAN, Gülten,(2002);"İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi"Remzi Kitabevi,İstanbul
- KAZGAN, Gülten,(1998); "Ekonomide Dışa Açık Büyüme" Altın Kitapları Yayınevi,İstanbul
- KAZGAN, Gülten,(1994); "Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiyenin Yeri ", Altın kitaplar Yayınevi İstanbul
- KIZILÇELİK, Sezgin,(2002); "Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme", Eğitim Araştırmaları Dergisi, Sayı:6,Ocak
- ORHAN, S. Sevinç,(2002); "Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon" [(Der. M. Ali Çukurçayır), Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi Çizgi Kitabevi, Konya
- ÖLMEZOĞULLARI, Nalan,(1999); "Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm", Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa
- ÖZGÜÇ, Nazmiye ve TÜMERTEKİN, Erol,(1999);"Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma" Cantay Kitabevi, İstanbul
- SEYİDOĞLU, Halil ,(1999);"Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama" Turhan Kitabevi, İstanbul
- SEYİDOĞLU, Halil ,(2003);"Uluslararası Mali Krizler, İMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğuş Üniversitesi Dergisi, Sayı:4
- TAKIS,Taşkın,(2002) ; Fantastik Bir Festival :Küreselleşme;" Doğu Batı Düşünce Dergisi,Sayı :18,Şubat,Mart,Nisan.
- TOPRAK, Metin,(2001) "Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi",Siyasal Kitabevi, Ankara
- TUTAR, Hasan, (2000);"Küreselleşme Sürecine İşletme Yönetimi", Hayat Yayınları, İstanbul, 2000.
- ULMAN, Burak, "Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramın Tarihteki Yerine Koyma Denemesi", www.stratejik.yildiz.edu.tr,Mart 2005

- UYSAL, Dođan,(2002); “Küreselleşme ve Gelişmekte olan Ülkeler”, [(Der. M. Ali Çukurçayır), Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi Çizgi Kitabevi, Konya
- WENT, Robert,(2004);”Küreselleşme Neoliberal İddialar Radikal Cevaplar” (Çeviren: Emrah DİNÇ) Yazın Yayıncılık, İstanbul
- YETİM, Nalan,(2002) ;”Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar Ulusal Yerel, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, sayı :18, Şubat, Mart, Nisan
- YELDAN, Erinç,(2003);”Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, İletişim Yayınları, İstanbul.